

# KÉT ÚJ TANKÖNYV

Az anyanyelvi képzés valamennyi tantárgy tanításának, a társadalmi életben való helytállásnak és az általános szellemi fejlődésnek is előfeltétele; az irodalomtanítás az értelmi, világnézeti és esztétikai nevelés egyik legbővebb vízi forrása. Közérdeknek tűnik tehát megvizsgálni, hogy a Tankönyvkiadó két újabb kiadványa: Szende Aladár *A stílus* és Makay Gusztáv *Irodalomtanítás* című munkája hogyan járul hozzá e tárgyak iskolai tanításának sikeréhez.

Szende Aladár műve már az iskolareform, illetve a magyartanítás korszerűsítésére irányuló törekvés terméke, az általános gimnáziumok negyedik osztálya számára készült kísérleti tankönyv. Az alapjául szolgáló tantervi célkitűzés ez új stúdium bevezetésével nem a régi formális stilisztikát akarja újból meghonosítani a gimnáziumban, hanem magasabb rendszerbe kívánja foglalni mindazokat az ismereteket, amelyeket a tanulók az általános iskolában és a gimnáziumok alsóbb osztályaiban a magyar nyelv nyelvtani rendszeréről és a leíró nyelvtan egyes fejezeteihez kapcsolódó stilisztikai tudnivalókból elsajátítottak. A középiskolai tanulmányok befejezése előtt mindenképpen indokolt szintézis azonban nem passzív ismeretek rögzítésére, holt emlékezeti anyaggá merevítésére törekszik, hanem a tanulók nyelvi kultúrájának; írásbeli és szóbeli kifejező, illetve irodalmi szövegelemző, műértő képességének a fejlesztésére. Ez a szándék kétféleképpen is kifejezésre jut a könyvben: elsősorban úgy, hogy szerzője a funkcionális stilisztika alapján áll, tehát a nyelvi jelek, a nyelvi megformálás módjának hatását, a stílus expresszivitását igyekszik megmutatni, másrészt abban, hogy minden elméleti jellegű fejezethez sok gyakorlat és feladat kapcsolódik.

A tartalom középpontjában a stílusrétegek vizsgálata áll. Ez természetes következménye az alapkoncepciónak, mely szerint a mondanivaló nyelvi megformálása döntő módon attól függ, hogy a társadalmi érintkezés milyen viszonylatai közt valósul meg. A szépirodalmi, publicisztikai, hivatalos, tudományos, szónoki, előadói és társalgási stílus tárgyalását olyan alapfogalmakat tisztázó fejezetek vezetnek be, amelyeknek ismerete nélkül a tanulók nem képesek felfogni a stílus-hatás tényét. Ez indokolja a nyelv életről, nyelvünk rétegződéséről, a stílus

fogalmáról és a stílushatás titkáról szóló fejezetek beiktatását. A stílusirányzatokat tárgyaló fejezetek sikerrel kísérik meg több vitatott elméleti kérdés tömör összefoglalását és jó példát adnak az irodalom- és nyelvtanítás összekapcsolására. A könyv a stilisztika nemzetközi eredményeinek figyelembevételével készült, ez szakmai rangjának és hitelének biztosítéka. A tartalmi anyag és a módszertani feldolgozás egyaránt alkalmasnak látszik a tanulók nyelvszemléletének, szóbeli és írásbeli kifejező képességének, nyelvészeti érzékének fejlesztésére, sőt arra is, hogy felébressze bennük az anyanyelv ápolása iránti felelősséget. A tanulóifjúságon kívül érdekes és tanulságos olvasmánya lehet ez a mű mindazoknak, akiket a nyelv, az irodalom és általában a művészetek alaposabb megértésére ösztönöz a szellemi érdeklődés.

Makay Gusztáv „Irodalomtanítás”-a szintén a tankönyv és a közérdekű művek határán áll. Mint ugyanilyen tárgyú egyetemi jegyzetnek átdolgozása hézagpótló tankönyve a tanárjelölteknek, de ugyanakkor hasznos útmutató, értékes vezérfelirat a gyakorló pedagógusok számára.

A tudományos igényeknek mindenben megfelelő, teljes szakmódszertan szerkesztése helyett a szerző ebben a művében mindössze arra törekedett, hogy az irodalomtanításban eddig elért eredményeket összefoglalja és jelezze azokat az irányokat, amelyek felé az iskolareform szellemében megújuló irodalomtanításnak haladnia kell. Határkő tehát a könyv olyan értelemben is, hogy egy átmeneti korszakban uralkodó helyzetképet rajzol, ismerteti azokat az alapvető módszertani eljárásokat, amelyek az eredményes irodalomtanításban nélkülözhetetlenek, de rámutat arra is, hogy az oktatási folyamat korszerűsítése érdekében azokat a jövő pedagógiája nem ugyanolyan összefüggésben és kombinációban alkalmazza, mint a hagyományos módszertani eljárás tette.

Annak ellenére, hogy a születendő újnak csak a jelzését, nem a bemutatását találjuk a könyvben, értékesnek és közérdekűnek kell minősítenünk mindazt, amit nagy pedagógiai tapasztalata alapján 13 fejezetben közread a szerző. Az irodalomtanítás céljáról, feladatáról, tartalmáról, az irodalomtanítás keretében folyó világnézeti és erkölcsi nevelés mód-

szeréről, az irodalomtanítás fokozatairól és tanítási módszereiről szóló fejtegetések valamennyi magyartanár számára nélkülözhetetlen alapismereteket tartalmaznak. Ugyanígy kell tekintenünk a tervezésről, az ismeretek megszilárdításáról, ellenőrzéséről, a tanulók otthoni olvasásának irányításáról, a fogalmazás-tanításról és az irodalmi nevelés sajátos területeiről szóló fejezeteket is.

Legnagyobb figyelmet azonban az irodalmi művek feldolgozását ismertető fejezetekre kell fordítanunk, mert végeredményben mégis csak ennek a színvonalától, élményszerűségétől, határfokától függ, hogy sikerül-e irodalmat értő, élvező, abban gyönyörködni tudó olvasókká nevelni a fiatalokat. Természetes tehát, hogy Makay könyve is ezzel a témakörrel foglalkozik a legrészletesebben. Az irodalomban csak hangulatokat, impressziókat kereső, öncélú esztétizálókkal szemben bizonyítja, hogy az alaposabb megértés és az irodalmi hozzáértés kifejlesztése érdekében szükség van elemzésre. Többször is hangsúlyozza azonban, hogy „*az elemzés nem öncélú, hanem az irodalmi élményt, a szöveg minden oldalú megértését és élvezését szolgálja*”. (96. l.) A műelemzés szempontjainak ismertetése után példákkal szemlélteti a lírai, epikai és drámai művek iskolai feldolgozásának menetét az előkészítéstől kezdve a tartalmi és formai egységben történő elemzésen át a szintézisig. Kár azonban, hogy főként a lírai költemények elemzésére bemutatott példák nem éreztetik minden esetben eléggé azt az irodalmi légkört és közvetlenséget, amelynek fontosságára elméletben oly helyesen mutat rá a szerző. Nem elég meggyőzően illusztrálják a példák azt sem, hogy „*ahány vers vagy prózai szöveg, annyiféle elemzési eljárás!*” Mindig a szöveghez szabott, legcélravezetőbb feldolgozási módot kell választanunk. Az egyik szöveg részletes elemzést kíván, a másik sommás feldolgozásban hat a legjobban. Esetleg még *ugyanazt a*

*verset is másképp közelítjük meg* fiúosztályban, és máshogyan lányok között; másképp az alsóbb és felsőbb osztályban”. (96. l.) Ennek a szempontnak fokozottabb érvényesítése az elemzési példák összeállításában hatásosan segíthetett volna a szematikus, formalista irodalomtanítás elleni küzdelemben. Így fennáll a veszély — a tapasztalat gyakran ezt mutatja —, hogy a nevelők egy része a szerző figyelmeztetése ellenére, változtatás és megelevenítés, átlelkesítés nélkül átveszi, táblára írja, füzetbe diktálja és a tanulóktól ugyanúgy számon kéri az olyan elemzési vázlatokat, amelyeket ebben a könyvben is talál. A célt, az irodalomtanítás minél hatásosabbá tételét eredményesebben szolgálta volna az az eljárás mód, hogy néhány költemény elemzéséről oldottabb, közvetlenebb, a jó tanítás minél több erényét érzékeltető teljes leírást adunk. Ezzel kapcsolatban mint másik módszertani kérdést, megmutathattuk volna azt is, hogy hogyan kell az ilyen életszerű munkafolyamatnak az eredményét, tanulságait vázlatban rögzíteni. Így a táblai vázlat készítésének jelentősége és funkciója is szervezettebben épült volna be az irodalmi óra módszertani leírásába. Ha azonban a gyakorló pedagógusok a szerző szándékának és útmutatásának megfelelően, egyéni módon, a körülmények figyelembevételével használják a könyvet, akkor attól az irodalomtanítás színvonalának emelése, a tantervi célkitűzés minél jobb megvalósítása remélhető. Sajnálatos, hogy a könyv külső kiállítása nem tükrözi azt az esztétikai igényességet, amelynek a tartalom oly nagy jelentőséget tulajdonít.

A most bemutatott két mű csak kezdetét jelzi annak a megújodási, korszerűsödési folyamatnak, amelynek teljes kibontakozását az új tantervek bevezetésétől és sikeres végrehajtásától remélhetjük. (*Tankönyvkiadó, 1964.*)

SIPKA SÁNDOR